τὸ μὴ τῇ αἰσθήσει καὶ τῷ ζῆν ὁρίζεται» κατὰ τὸν φιλόσοφον. Ἐκ τοῦ Γαληνοῦ (1) δ' ὅμως μανθάνομεν, ὅτι καὶ *κατὰ τῆς ἀμβλώσεως* ὑπῆρχε νόμος τις καὶ τοῦ Σόλωνος ἐν Ἀθήναις καὶ τοῦ Λυκούργου ἐν Σπάρτῃ· ὁ ἰατροφιλόσοφος δ' οὗτος ἀντιμαχόμενος διὰ μακρῶν πρὸς τὴν γνώμην τῶν νομιζόντων, ὅτι τὰ ἔμβρυα οὐχὶ ζῶντά εἰσι καὶ ἐπιτρεπόντων ἄρα τὴν ἄμβλωσιν, ἐπάγεται,

«Μήτ' οὖν φιλόσοφός τις ὡς ἀμύητος τοῖς εἰρημένοις ἄνω μήτε »ἰατρὸς τῶν ἀπὸ Ἀσκληπιάδου ὡς ἀθεώρητος τῆς τοῦ ἀνθρώπου φύ»σεως ἀποκηρυττέτω καὶ ἀποξενούτω τὰ ἔμβρυα διὰ τῆς ἀμβλώσεως»· ἐνταῦθα δὲ ὁ Γαληνὸς μνημονεύει καὶ δύο νόμους ὑπὲρ τῶν ἐμβρύων, τὸν μὲν τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Λυκούργου τιμωρούντων τὸν αἴτιον τῆς ἀμβλώσεως, τὸν δὲ ἕτερον, καθ' ὃν τὸ μήπω γεγενημένον ἔμβρυον *κλήρου* (=κληρονομίας) μετελάμβανεν· ἡ μαρτυρία δ' αὕτη τοῦ ἰατροφιλοσόφου συμφωνεῖ καὶ πρὸς τὴν ἐν τῷ *Ὅρκῳ* τοῦ Ἱπποκράτους εἴδησιν «*οὐδὲ γυναικὶ πεσσὸν φθόριον δώσω*·» ὁ δὲ φιλόσοφος χριστιανὸς Ἀθηναγόρας (2) ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν ἀπολογούμενος προστίθησιν «ἡμεῖς δὲ *τὰς τοῖς ἀμβλωθριδίοις χρωμένας ἀνδροφονεῖν* φαμεν καὶ τοὺς τὰ τέκνα ἐκτιθέντας *τεκνοκτονεῖν*».

Ϛ' *Βουλεύσεως δίκη*. Φόνου δίκη ἐγίνετο οὐ μόνον κατὰ τοῦ αὐτουργοῦ ἤτοι ἰδιοχείρως τὸν φόνον δράσαντος, ἀλλὰ καὶ κατ' ἐκείνου, ὃς *ἐπεβούλευσεν* ἤτοι ἐσχεδίασεν καὶ οὕτως αἴτιος τοῦ φόνου ἐγένετο, ὁ νῦν δηλαδὴ *ἠθικὸς αὐτουργός*· ἐδικάζετο δ' αὕτη οὐχὶ ἐν τῷ Ἀρείῳ πάγῳ, ἀλλ' ἐν τῷ Παλλαδίῳ· ἐντεῦθεν καὶ ὁ ὅρος *βουλεύσεως δίκη*, περὶ οὗ ὁ Ἁρποκρατίων «βούλευσις, ὅταν τις ἐξ ἐπιβουλῆς κατασκευάσῃ τινὶ φόνον ἐάν τε ἀποθάνῃ ὁ ἐπιβουλευθεὶς ἐάν τε μή»· ἀλλ' ἡ ἑρμηνεία τοῦ Ἁρποκρατίωνος αὕτη φαίνεται σκοτεινή πως καὶ διήγειρε πολλὴν τὴν ἀμφισβήτησιν τοῖς περὶ τὸ Ἀττικὸν δίκαιον ἀσχοληθεῖσι· ἡμεῖς δὲ ἁπλούστατα σαφηνίζομεν αὐτὴν διὰ τῆς ἀντιθέσεως· διότι τὸ *βουλεύειν φόνον* ἀντίκειται πρὸς τὸ *αὐτῇ τῇ χειρὶ τὸν φόνον ἐργά-*

(1) Γαληνός 19, 177-180.

(2) Ἀθηναγόρα πρεσβεία περὶ χριστιανῶν (Πατρολογία Ϛ' σελ. 969 κεφ. 35, 12).— παρὰ δὲ τοῖς Θηβαίοις νόμος ἦν ἀπαγορεύων τὴν *ἔκθεσιν τῶν βρεφῶν* ἢ τὸν *θάνατον αὐτῶν ὑπὸ τῶν γονέων διὰ πενίαν*. Αἰλιαν. ποικίλ. Ἱστορ. Β', 7.

Ε. Λ. Κ.τ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ζεσθαι(1)· οὕτω λ. χ. παρὰ τῷ Ἀντιφῶντι λέγεται· «διωμόσαντο »δ' οὗτοι μὲν ἀποκτεῖναί με Διόδοτον *βουλεύσαντα τὸν θάνατον*, ἐγὼ »δὲ διόμνυμι μὴ ἀποκτεῖναι μήτε *χειρὶ ἐργασάμενος μήτε βουλεύσας*»(2). Κατὰ δὲ τὴν Ἀττικὴν νομοθεσίαν ὁ *ἐπιβουλεύσας* τὸν φόνον, ἐτιμωρεῖτο καθάπερ καὶ ὁ *αὐτουργός*· διότι ὁ νόμος ἐκέλευε «τὸν βουλεύσαντα ἐν τῷ αὐτῷ ἐνέχεσθαι καὶ τὸν τῇ χειρὶ ἐργασάμενον» (3)· σημειωτέον δ' ὅτι τὸ ***βουλεύειν φόνον*** δύναται νὰ ἰσοδυναμῇ καὶ πρὸς τὸ ***αἴτιον εἶναι τοῦ φόνου***, περὶ οὗ ἕτερος νόμος παρὰ Δημοσθένει (4) λέγει ***«ἐάν τις τὸν ἀνδροφόνον κτείνῃ ἢ αἴτιος ᾖ φόνου...»***. Καὶ ὁ νόμος δ' οὗτος διὰ τῆς αὐτῆς ποινῆς τιμωρεῖ ***τὸν αὐτουργὸν καὶ τὸν αἴτιον τοῦ φόνου***. Ἐν τῷ πνεύματι δὲ τῆς ἀρχαίας νομοθεσίας οὐ μόνον ὁ βουλεύσας καὶ οὕτω σχεδιάσας τὸν θάνατον ἐξ ἴσου τιμωρεῖται πρὸς τὸν αὐτουργόν, ἀλλὰ καὶ ὁ ὁπωσδήποτε εἰς τὸ κακὸν συντελέσας αὐστηρῶς κολάζεται· διότι καθ' ἃ ἱστορεῖ ὁ Δημοσθένης (5) «ἡ βουλὴ ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου εἰς ***φυγὴν διὰ βίου*** κατεδίκασε τὸν »τῆς ἱερείας τῆς Βραυρωνόθεν πατέρα, ὁμολογουμένως ***οὐχ ἁψάμενον*** τοῦ *φονευθέντος*, ἀλλὰ μόνον ***διότι τῷ πατάξαντι τύπτειν παρεκελεύσατο***».

Ὁ ὅρος *βούλευσις* σαφηνίζεται προσέτι καὶ ἐκ τῆς νομοθεσίας τοῦ Πλάτωνος· διότι ὁ φιλόσοφος συμφωνῶν πρὸς τὴν Ἀττικὴν νομοθεσίαν καὶ συμπληρῶν πως αὐτὴν ἔταξεν·

(1) Πρβλ. Δημοσθ. ΙΘ', 21 σελ. 347, ἔνθα ἀντίκεινται τὸ ***βουλεύειν*** καὶ τὸ ***πράττειν*** «οὐδὲν ἧττον ἠσεβήκασιν οἱ ***βεβουλευκότες*** τῶν ταῖς χερσὶ ***πραξάντων***» καὶ Αἰσχίν. περὶ παραπρεσβ. 117 σελ. 287.

(2) Ἀντιφ. π. τ. χορευτοῦ 16 καὶ 18 ὅσα λάθρᾳ πράττεται ***καὶ ἐπὶ θανάτῳ βουλευθέντα*** πρβλ. καὶ Φαρμακ. κ. τῆς μητρυιᾶς 20 ἡ ***αἰτία*** τε καὶ ἡ ***χειρουργήσασα*** καὶ ***ἐνθυμηθεῖσα*** (=βουλεύσασα)·—δίκης ἠξίουν τυχεῖν τοὺς ***χειρουργήσαντας καὶ βουλεύσαντας*** Αἰσχίν. (2), 43, 30· τὸ ***βουλεύειν*** καὶ ***ποιεῖν*** ἀντίκεινται καὶ παρὰ τῷ Ξενοφῶντι Κύρ. Παιδ. 8, 7, 3 μηδὲν ἀσεβὲς μήτε ποιήσητε μήτε βουλεύσητε.— Τὸ πλῆρες «βουλεύειν τινὶ *μόρον*, ***φόνον***» παρὰ τῷ Αἰσχύλ. Ἀγαμ. 1627 καὶ τῷ Σοφοκλεῖ ἐν Αἴαντι 1055.

(3) Ἀνδοκίδ. περὶ μυστηρίων 94 πρβλ. καὶ Ἀντιφῶντος τετραλογ. Γ', β', 5 ***καὶ τὸν ἐπιβουλεύσαντα*** φονέα ***εἶναι***.

(4) Δημοσθ. ΚΓ', 37 σελ. 631.

(5) Δημοσθ. ΝΔ', 24 σελ. 1264 πρβλ. καὶ Λουκιαν. τυραννοκτόν. 12 «αἰτίαι θανάτου εἰσὶ διτταί· εἴ τις ***αὐτὸς ἀπέκτεινεν*** ἢ εἴ τις μὴ αὐτὸς μὲν ἀπέκτεινε μηδὲ τῇ ***χειρὶ ἔδρασε τὸ ἔργον***, ***ἠνάγκασε*** δὲ καὶ ***παρέσχεν ἀφορμὴν τοῦ φόνου***, τὰ ἴσα καὶ τοῦτον αὐτὸν ἀντικολάζεσθαι».

«ἐάν τις *αὐτόχειρ μὲν μὴ κτείνῃ, βουλεύσῃ δὲ θάνατον* δι' ἑτέρου »*καὶ τῷ βουλήσει τε καὶ ἐπιβουλεύσει αἴτιος γένηται* τοῦ φόνου, θα»νάτῳ ζημιούσθω, ἀλλὰ θαπτέσθω ἐν τῇ οἰκείᾳ χώρᾳ»· (ἐν ᾧ τὸν αὐτουργὸν ὁ φιλόσοφος κελεύει *ἔξω τῆς χώρας τοῦ παθόντος ἐκβάλλεσθαι)*· τὴν αὐτὴν δὲ ποινὴν ἐπιβάλλει ὁ Πλάτων «*καὶ τοῖς ξένοις »βουλεύσασι φόνον κατὰ ξένων καὶ ἀστοῖς καὶ ξένοις πρὸς ἀλλήλους »καὶ δούλοις πρὸς δούλους τῆς τε αὐτοχειρίας πέρι καὶ τῆς ἐπιβου»λεύσεως*»· (1) ἐὰν δὲ δοῦλος ἐλεύθερον *ἑκὼν* εἴτε *αὐτόχειρ εἴτε βουλεύσει* κτείνῃ *καὶ ὄφλῃ τὴν δίκην, ὁ τῆς πόλεως κοινὸς δήμιος ἄγων πρὸς τὸν τάφον τοῦ φονευθέντος, μαστιγώσας ὅσας ἂν ὁ καταδικάσας προστάττῃ, θανατωσάτω* (2). Οὕτω δὲ καὶ αἱ παρὰ τῷ Πλάτωνι σαφεῖς ἀντιθέσεις τοῦ *βουλεύειν φόνον* πρὸς τὸ *αὐτοχείρως φονεύειν* καὶ τοῦ *βούλευσις ἢ ἐπιβούλευσις* πρὸς τὸ *αὐτοχειρία*, ἀποσαφοῦσιν ἔτι μᾶλλον τὴν ἀσαφῆ τοῦ Ἁρποκρατίωνος ἑρμηνείαν.

Ζ' *Ἀκούσιος φόνος*· *ἀκούσιον* δὲ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη εἶνε τό τε κατ' ἀνάγκην καὶ κατὰ βίαν γιγνόμενον καὶ τρίτον ὁ *μὴ μετὰ διανοίας*· «ὅταν γάρ τις πατάξῃ τινὰ ἢ κτείνῃ ἤ τι τῶν τοιούτων ποιήσῃ μηδὲν προδιανοηθείς, *ἄκοντά* φαμεν ποιῆσαι, ὡς τοῦ ἑκουσίου ὄντος ἐν τῷ *διανοηθῆναι*»· (3) οἱ ἀκουσίως δὲ ἀποκτείναντες δικαζόμενοι ἐν τῷ Παλλαδίῳ ἐκολάζοντο διὰ προσκαίρου φυγῆς, τὰ δὲ χρήματα αὐτῶν ἦσαν *ἐπίτιμα*, δηλαδὴ δὲν ἐδημεύοντο (4)· ἀπερχόμενος δ' ὁ καταδικασθεὶς τακτὴν ὁδὸν ἔμενεν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φεύγων τὴν πατρίδα, ἕως ἂν αἰδέσηταί τινας (=ἐξιλεώσῃ) τῶν ἐν γένει τοῦ παθόντος. Ἀλλὰ πόσον χρόνον ἔδει νὰ διαμείνῃ φυγὰς ἐν τῇ ξένῃ καὶ ἂν ἐδύνατο νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα μὴ τυχὼν τῆς αἰδέσεως (5) παρὰ τῶν συγγενῶν τοῦ

(1) Πλάτων Νόμ. 871-872Δ.

(2) Πλάτ. Νόμ. 872 καὶ ὁ φιλόσοφος τιμωρεῖ τὸν δοῦλον φονέα τοῦ δεσπότου αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀφοῦ δικασθῇ καὶ *ὄφλῃ τὴν δίκην*· ὅπερ συμφωνεῖ πρὸς τὴν Ἀττικὴν νομοθεσίαν. Διότι κατὰ τὸν Ἀντιφῶντα «ἐάν τις δοῦλος τὸν δεσπότην ἀποκτείνῃ οὐδὲ ἐὰν ἐπ' αὐτοφώρῳ ληφθῇ, ὑπ' αὐτῶν τῶν προσηκόντων φονεύεται, ἀλλὰ παραδίδοται ὑπ' αὐτῶν τῇ ἀρχῇ κατὰ τοὺς πατρίους νόμους» (περὶ τοῦ Ἡρώδου φόνου 48). Πρβλ. καὶ Ἀνδοκίδ. κ. Ἀλκιβιάδου 3 ἡ βουλὴ ὤμνυε μηδένα μήτε *ἐξελᾶν* μήτε *δήσειν* μήτε *ἀποκτενεῖν ἄκριτον*.

(3) Ἀριστοτέλ. Ἠθικ. Μεγάλ. 1188 Β.

(4) Δημ. ΚΓ', 72 σ. 643, 644, ΚΑ' 43 σ. 528 ΜΓ', 57 σ. 1069, CIA, I, No 61 καὶ 13—

(5) Πρὸς τὴν *αἴδεσιν* τῶν ἀρχαίων παραπλησίως ἔχει τὸ νῦν τῶν Μανιατῶν *ψυχικόν*.

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

παθόντος, ἐκ τῆς περισωθείσης Ἀττικῆς νομοθεσίας ἀσαφὲς παραμένει. Ἀλλ' ἐκ τῶν τοῦ Πλάτωνος νόμων δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν, ὅτι ἡ μὲν φυγὴ διήρκει *ἕνα ἐνιαυτόν*· ὅθεν καὶ ὁ ὅρος ***ἀπενιαυτίζειν, ἀπενιαυτεῖν, ἀπενιαυτισμὸς ἢ ἀπενιαύτησις*** (1)· οἱ δὲ τοῦ παθόντος συγγενεῖς κατὰ καθῆκον παρεῖχον τὴν *αἴδεσιν* ἢ συγγνώμην (2)· ἐπειδὴ δὲ παρὰ τῷ φιλοσόφῳ ἐπαναλαμβάνεται ἡ φράσις «εἰς ἄλλην χώραν ἀπελθὼν οἰκείτω ***τὸν** ἐνιαυτὸν* ἐκδημῶν», τὸ ἄρθρον (*τὸν ἐνιαυτὸν*) μονονουχὶ βοᾷ, ὅτι οὕτως εἶχεν ἡ ποινὴ καὶ ἐν τῇ Ἀττικῇ νομοθεσίᾳ. Ἐκ τινος δὲ μαρτυρίας τοῦ Δημοσθένους (3) δυναταί τις νὰ συναγάγῃ, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ νὰ λήξῃ *ὁ ἐνιαυτὸς* ἢ ὁ τῆς φυγῆς χρόνος (*ὁ **ἀπενιαυτισμός***), ἐδύνατο νηποινεὶ νὰ κατέλθῃ ὁ φυγὰς εἰς τὴν πατρίδα, ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ ἐτύγχανε τῆς αἰδέσεως παρὰ τῶν συγγενῶν τοῦ πεπονθότος· διότι εὐθὺς ὡς οἱ συγγενεῖς ἐδήλουν, ὅτι ἐξιλεώθησαν, ἔπαυεν ἡ ποινὴ καὶ οὐδεμία καταδίωξις ἐνηργεῖτο.

Ἀκριβεστέρας δὲ καὶ περὶ τοῦ ἀκουσίου φόνου εἰδήσεις παρέχει ἡμῖν ἡ τοῦ Πλάτωνος νομοθεσία· διότι κατὰ τὸν φιλόσοφον «ἐάν τις »αὐτόχειρ μέν, *ἄκων* δὲ ἀποκτείνῃ εἴτε ψιλῷ τῷ σώματι εἴτε ὀργάνῳ »ἢ βέλει ἢ πώματος ἢ σίτου δόσει (4) ἢ πυρὸς ἢ χειμῶνος προσβολῇ »ἢ στερήσει πνεύματος αὐτὸς τῷ ἑαυτοῦ σώματι ἢ δι' ἑτέρων σωμάτων, »ἔστω μὲν ὡς αὐτόχειρ, δίκας δὲ τινέτω τάσδε· ἐὰν μὲν ἀποκτείνῃ δοῦ»λον ξένον, ***ἀποζημιούτω τὸν δεσπότην αὐτοῦ***· ἐὰν δὲ ἀποκτείνῃ τὸν »ἴδιον δοῦλον, ***καθηράμενος ἀπαλλαττέσθω τοῦ φόνου***»· ὁ νόμος οὗτος τοῦ φιλοσόφου συμφωνεῖ πρὸς τὸν Ἀττικὸν ἐν χρήσει ὄντα καὶ παρὰ τῷ Ἀντιφῶντι (5) διασωθέντα· «ἐάν τις κτείνῃ, ***ὧν αὐτὸς κρατεῖ***

(1) Πλατ. Νόμ. 866 φευγέτω *πάσας τὰς ὥρας τοῦ ἐνιαυτοῦ*· *ἀπενιαυτησάτω* 866 Β, εἰς ἄλλην χώραν ἀπελθὼν οἰκείτω *τὸν ἐνιαυτὸν ἐκδημῶν* 864 Ε.

(2) Ὁ δὲ τοῦ φονευθέντος συγγενὴς ἐχέτω συγγνώμην τε καὶ ἄγων πρὸς αὐτὸν εἰρήνην μέτριος ἂν εἴη πάντως.—ἡ *αἴδεσις* αὕτη προσομοιάζει πως πρὸς τὴν παρ' Ὁμήρῳ *ποινὴν* καὶ τὰ *ἄποινα* ἢ μᾶλλον λείψανον ἐκείνης φαίνεται.

(3) Δημοσθέν. ΛΖ', 59

(4) Ὁ νόμος οὗτος τοῦ φιλοσόφου συμφωνεῖ πρὸς τὸν ἐν χρήσει καὶ ἐν Κρήτῃ ὄντα· διότι ἡ ἐν *Λάτῳ* εὑρεθεῖσα ἐπιγραφὴ λέγει.

αἴ τίς τινα εἰς πῦρ βάλοι καὶ πάθοι τι ὁ ἄνθρωπος τὸ παραχρῆμα ἢ ὕστερον ἕλκος ἔχων.....

μὴ ἐπικωλύεσθαι, ἀλλὰ καθαρὸν ἦμεν· αἴ τις ἄκων καταχέῃ τινὶ ὕδωρ ζέον ἢ πῦρ καὶ ἀποθάνῃ κατακαυθεὶς ἢ παραχρῆμα ἢ ὕστερον ἕλκος ἔχων, καθαρὸν ἦμεν τὸν καταχέαντα καὶ καύσαντα..... Bull. de corresp- Hellen.. XXVII, 226.

(5) Ἀντιφῶν π. τ. χορευτοῦ 4.

»(=*τὸν δοῦλον)*, καὶ μή ἐστιν ὁ τιμωρήσων, *ἁγνεύει τε ἑαυτόν, δε-*
»*διὼς τὸ θεῖον, καὶ ἀφέξεται*, ὧν εἴρηται ἐν τῷ νόμῳ, ἐλπίζων οὕτως
»ἂν ἄριστα πράξειν».

«Ἐὰν δέ τις *ἄκων ἀποκτείνῃ ἐλεύθερον, ὑπεξελθέτω τὸν ἐνιαυτόν*·
»ἐὰν δέ τις ἄκων ἀποκτείνῃ *ξένον*, φευγέτω καὶ τὴν τοῦ ξένου χώ-
»ραν τὸν ἐνιαυτόν· καὶ ἐὰν τῷ νόμῳ ὁ καταδικασθεὶς πείθηται καὶ
»φύγῃ, ὁ συγγενὴς τοῦ φονευθέντος συγγνώμην παρεχέτω (τὴν αἴ-
»δεσιν)· ἐὰν δὲ ὁ φονεὺς κατέλθῃ ἐκ τῆς ἐξορίας πρὸ τοῦ νενομι-
»σμένου χρόνου καὶ ἀκάθαρτος εἰσέρχηται εἰς τὰ ἱερά, ὁ συγγενὴς
»τοῦ φονεθέντος *φόνου δίκην ἐπεξίτω τῷ κτείναντι καὶ τὰ τιμωρήματα*
»διπλᾶ ἔστω τῷ ὀφλόντι ἤτοι *διετὴς φυγή*· ἐὰν δὲ ὁ συγγενὴς τοῦ
»παθόντος μὴ ἐπεξίῃ τῷ παθήματι, ὁ βουλόμενος καταγγέλλων αὐτὸν
»*πέντε ἔτη* τῆς πατρίδος ἀποσχέσθαι ἀναγκαζέτω· ἐὰν δὲ *μέτοικος*
»*ξένον* τῶν ἐν τῇ πόλει ἄκων ἀποκτείνῃ, *ἀπενιαυτισάτω*· ἐὰν δὲ
»*ξένος ξένον ἢ μέτοικον ἢ ἀστὸν ἄκων* ἀποκτείνῃ, ἰσοβίως εἰργέσθω
»τῆς χώρας· ἐὰν δὲ κατέλθῃ παρανόμως, οἱ νομοφύλακες θανατούσθων
»καὶ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τῷ συγγενεῖ τοῦ παθόντος παραδιδόντων (1)».

Ὃς δ' ἂν ἄκων τρώσῃ, τὸ βλάβος ἁπλοῦν ἀποτινέτω· τύχης γὰρ νομοθέτης οὐδεὶς ἱκανὸς ἄρχειν (2).

Φόνος θυμῷ. Μετὰ δὲ τοῦτο ἐξετάζει ὁ φιλόσοφος ἐν λεπτομερείᾳ καὶ τὸν *ἐκ θυμοῦ* φόνον, ὃν μεταξὺ τοῦ ἑκουσίου καὶ τοῦ ἀκουσίου τάσσει καὶ κατὰ τὴν φράσιν αὐτοῦ «*ἄκων μὲν ἄδικος, ἑκὼν δὲ ἀδικεῖ*»· τοῦ δὲ θυμοῦ διακρίνει δύο περιπτώσεις, τὴν μέν, ὅταν ἐξαίφνης εὐθὺς καὶ ἀπροβουλεύτως κτείνῃ, ὅτε καὶ μεταμέλεται ὁ δράσας· τὴν δέ, ὅταν θυμῷ τις ἀποκτείνῃ οὐχὶ εὐθύς, ἀλλ' ὕστερον μεταδιώκων καὶ βουληθείς, ὅτε καὶ ἀμεταμέλητος φαίνεται· διὸ κατὰ τὸν φιλόσοφον ὁ μὲν θυμῷ ἀπροβουλεύτως κτείνας (3) *δύο ἔτη φευγέτω*, ὁ *δὲ ἐν ἐπιβουλῇ φευγέτω τρία*· ἐὰν δὲ ὁ φυγὰς κατελθὼν ὅμοιον φόνον διαπράξῃ, *φευγέτω ἀειφυγίαν*· κατελθὼν δὲ παρὰ τὸν νόμον, *θανατούσθω*· ἐὰν δέ τις μήτε φεύγῃ μήτε καθαίρηται τὸν καθαρμὸν κατὰ τὸν νόμον, ὁ *βουλόμενος* καταγγέλλει καὶ τὸν φονέα καὶ τὸν

(1) Πλάτ. Νόμ. 866.
(2) Πλάτ. Νόμ. 878 Β.
(3) Πλάτ. Νόμ. 868.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΠ. ΑΘΗΝΑΓΟΡΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Ι. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

συγγενῆ τοῦ φονευθέντος, τὸν μὴ ἐπεξιόντα τῷ φονεῖ δίκην, τὴν δὲ χρηματικὴν ζημίαν, ἣν ἐκεῖνος καταδικαζόμενος ἐκτίνει (τὸ ἔκτεισμα), ὁ καταγγέλλων λαμβάνει.

ἐὰν δὲ δοῦλος θυμῷ κτείνῃ τὸν δεσπότην ἢ ἄλλον ἐλεύθερον, οἱ προσήκοντες τοῦ θανατωθέντος *θανατοῦσιν αὐτόν, ὅπως ἂν ἐθέλωσιν*(1)· ἐὰν δὲ πατὴρ ἢ μήτηρ τὸ ἑαυτῶν τέκνον πληγαῖς κτείνωσι, τρεῖς ἐνιαυτοὺς φευγόντων· ὡσαύτως τριετῆ φυγὴν φεύγει καὶ ὅταν ἀνὴρ τὴν γυναῖκα ἢ ἡ γυνὴ τὸν ἄνδρα δι' ὀργὴν κτείνῃ ἢ ἀδελφὸς ἀδελφὸν ἢ καὶ ἡ ἀδελφὴ τὸν ἀδελφόν· ἀλλ' ἐάν τις πατέρα ἢ μητέρα θυμῷ κτείνῃ, θάνατος ἡ ζημία.

Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης δὲ διευκρινεῖ τὰ διὰ θυμὸν ἀδικήματα· κατὰ τὸν Σταγιρίτην ἔχει μέν τις τὴν ἐπιστήμην ἐνίοτε, ἀλλὰ δὲν ποιεῖται χρῆσιν αὐτῆς καὶ κατὰ τὴν φράσιν τοῦ φιλοσόφου τοιοῦτός ἐστιν, «ὥστε καὶ ἔχειν πως καὶ μὴ ἔχειν», οἷον ὁ *καθεύδων* καὶ *μαινόμενος* καὶ *οἰνωμένος*· διὸ καὶ συγγνωμονικῶς πως ἔχει πρὸς τὰ ἐκ θυμοῦ ἁμαρτήματα· ὁ θυμός, λέγει, «*ἔοικεν ἀκούειν μέν τι τοῦ λόγου, παρακούειν δέ*, καθάπερ οἱ ταχεῖς τῶν διακόνων, οἳ πρὶν ἀκούσωσι πᾶν τὸ λεγόμενον, ἐκθέουσι διὰ προθυμίαν, εἶτα τοῦ προστάγματος ἁμαρτάνουσιν· ὅταν λ. χ. ὁ δεσπότης εἴπῃ «δός μοι», ἐκεῖνοι πρὸ τοῦ ἀκοῦσαι *ὃ δεῖ δοῦναι*, ἔδωκαν καὶ ἐν τῇ δόσει διήμαρτον· πολλάκις γὰρ δέον βιβλίον δοῦναι, γραφίδα ἔδωκαν· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ κύνες, πρὶν σκέψασθαι, εἰ φίλος ὁ προσερχόμενος, ἂν μόνον ψόφον ἀκούσωσιν, ὑλακτοῦσιν· οὕτω δὲ καὶ ὁ θυμὸς διὰ θερμότητα καὶ ταχύτητα φυσικὴν ἀκούσας μέν, οὐκ *ἐπίταγμα* δ' ἀκούσας, ὁρμᾷ πρὸς τὴν τιμωρίαν οὐκ ἀναμείνας πότερον δεῖ ἢ οὐ δεῖ καὶ ὅτι οὐχ οὕτω σφόδρα τιμωρήσασθαι· ἡ τοιαύτη δὲ πρὸς ὀργὴν ὁρμή, ἥπερ δοκεῖ ὀργῆς ἀκρασία, δὲν εἶναι λίαν ἐπιτιμητὴ κατὰ τὸν Σταγιρίτην (2)· πολλάκις δὲ καὶ κληρονομικὴ ἡ τοιαύτη πρὸς ὀργὴν ὁρμὴ φαίνεται, ἧς παράδειγμα μνημονεύει ὁ αὐτὸς φιλόσοφος· «δικαζόμενός τις, ὅτι

(1) Ὥστε *ἄκριτος!* κατὰ τὸν φιλόσοφον ὁ τοιοῦτος θανατοῦται καὶ ὑπὸ τῶν συγγενῶν τοῦ παθόντος· ὁ δὲ Ἀττικὸς νόμος ἐκέλευε μηδένα κτείνειν ἄκριτον, τὸν δὲ *κεκριμένον* μόνον αἱ ἀρχαὶ θανατοῦσιν. Σημειωτέον δ' ὅμως, ὅτι καὶ ὁ Πλάτων μόνον τὸν δοῦλον τὸν θυμῷ φονεύοντα τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην ἢ ἐλεύθερον πολίτην παραδίδει ἄκριτον εἰς τοὺς συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος, ἵνα θανατώσωσιν αὐτόν, ὅπως ἂν ἐθέλωσιν. Πρβλ. σελ. 269 σημ. 2.

(2) Ἠθικ. Νικομαχ. 1147α, 1149β καὶ Ἠθ. Μεγάλ. 1202β.

τὸν πατέρα ἔτυπτεν, ἀπολογούμενος ἔφη· καὶ γὰρ οὗτος τὸν ἑαυτοῦ ἔτυπτε κἀκεῖνος τὸν ἄνωθεν καὶ τὸ παιδίον δείξας καὶ *οὗτος ἐμέ*, εἶπεν, ὅταν ἀνὴρ γένηται· συγγενὲς γὰρ ἡμῖν τοῦτο· καὶ ὁ ἑλκόμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ παύσασθαι ἐκέλευσε πρὸς ταῖς θύραις· καὶ γὰρ αὐτὸς εἵλκυσε τὸν πατέρα μέχρις ἐνταῦθα καὶ τὸ δικαστήριον ἠθῴωσεν αὐτούς· δοκεῖν γὰρ τοῖς δικασταῖς φυσικὴν εἶναι τὴν ἁμαρτίαν(1)».

Φόνος συγγνωστός. Ἐνίοτε δὲ καὶ συγγνωστὸν τὸν φόνον καὶ ἀπηλλαγμένον πάσης τιμωρίας τὸν φονέα ἀνεγνώριζεν ἡ Ἀττικὴ νομοθεσία, ὅτε δηλαδὴ ὁ φόνος ἀκούσιος ἐγίνετο· καὶ ὁ περὶ τούτου νόμος διεσώθη παρὰ τῷ Δημοσθένει λέγων·

«ἐάν τις ἀποκτείνῃ ἐν ἄθλοις ἄκων ἢ ἐν ὁδῷ (2) καθελὼν ἢ ἐν πο»λέμῳ ἀγνοήσας .... τούτων ἕνεκα μὴ φεύγειν τὸν κτείναντα (3)».

Σαφέστερον δὲ ταῦτα νομοθετεῖ ὁ Πλάτων λέγων τάδε·

«εἴ τις ἐν ἀγῶνι καὶ ἄθλοις δημοσίοις ἄκων εἴτε παραχρῆμα εἴτε »καὶ ἐν ὑστέροις χρόνοις ἐκ τῶν πληγῶν ἀπέκτεινέ τινα φίλιον ἢ »κατὰ πόλεμον ὡσαύτως ἢ κατὰ μελέτην τῶν πρὸς πόλεμον, ποιου»μένων ἄσκησιν τῶν ἀρχόντων, ψιλοῖς σώμασιν ἢ μετά τινων ὅπλων »ἀπομιμουμένων τὴν πολεμικὴν πρᾶξιν, ἔστω καθαρός (4)».

Ὁ Ἀττικὸς νόμος ἀπέλυε τοῦ ἀκουσίου φόνου καὶ τὸν ἰατρόν, ἐάν τινα θεραπεύων ἀπέκτεινεν ἄκων· ὁ νόμος δ' οὗτος διεσώθη παρὰ τῷ Ἀντιφῶντι (5)· ὡς πρὸς τοῦτο συμφωνεῖ καὶ ὁ Πλάτων νομοθετῶν »ἰατρῶν τε πέρι πάντων, ἐὰν ὁ θεραπευόμενος ὑπ' αὐτῶν ἀκόντων »τελευτᾷ, καθαρὸς ἔστω κατὰ τὸν νόμον (6)».

Τέλος εἴτε ἀκούσιος ὁ φόνος ἦν εἴτε ἑκούσιος, οὐδεμία δικαστικὴ δίωξις κατὰ τοῦ φονέως ὑπὸ τῶν προσηκόντων τῷ παθόντι ἐγίνετο, ἐὰν ὁ παθὼν αὐτός, πρὶν τελευτήσῃ, συνεχώρει πεισθεὶς τῷ δράσαντι· περὶ τούτου ἔχομεν τὴν σαφεστάτην δήλωσιν παρὰ τῷ Δημοσθένει· «ἁπάντων δηλαδὴ τῶν φονικῶν ἀδικημάτων τῶν τε ἀκουσίων καὶ ἑκουσίων *ὅρος καὶ λύσις* τοῖς παθοῦσι *τέτακται τὸ πεισθέντας ἀφεῖ-*

(1) Αὐτόθι.
(2) *Ἐν ὁδῷ* καθελὼν = ἐν ἐνέδρᾳ.
(3) Δημοσθ. ΚΓ', 53 σελ. 637.
(4) Πλάτ. Νόμ. 865.
(5) Ἀντιφῶν τετραλογ. Δ', γ', 5.
(6) Πλάτ. Νόμ. 865 Β.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ναι· καὶ τοῦτο οὕτω τὸ δίκαιον ἐν πᾶσιν ἰσχύει, ὥστε ἐάν τις καταδικάσας τινὰ ἀκουσίου φόνου καὶ σαφῶς ἀποδείξας αὐτὸν μὴ καθαρόν, μετὰ ταῦτα συγχωρήσῃ (αἰδέσηται) καὶ ἀφῇ (τὸν καταδικασθέντα), οὐκέτι κύριος νὰ φυγαδεύσῃ πάλιν αὐτὸν ἐκ τῆς πόλεως· οὐδέ γε ἐὰν ὁ παθὼν αὐτὸς ἀφῇ τοῦ φόνου, πρὶν τελευτῆσαι, τὸν δράσαντα, οὐδενὶ τῶν ὑπολειπομένων συγγενῶν ἔξεστιν ἐπεξιέναι, ἀλλ᾿ οὓς ἂν ***ἐκπίπτειν καὶ φεύγειν***, ἂν ἁλίσκωνται (=καταδικάζωνται), καὶ ***τεθνάναι*** τάττωσιν οἱ νόμοι, τούτους, ἐὰν ἀφεθῶσιν ὑπὸ τοῦ παθόντος, ἅπαξ ἁπάντων ἐκλύει τῶν δεινῶν τοῦτο τὸ ῥῆμα (1).

Ὁ Πλάτων δ᾿ ὅμως ἐν τοῖς Νόμοις αὐτοῦ φαίνεται αὐστηρότερος καὶ ὡς πρὸς τοῦτο· διότι καὶ ἐὰν ὁ παθὼν ἀφῇ (=συγχωρήσῃ) τὸν φονέα, πάλιν ἐπιβάλλει τὴν ἐνιαυσίαν φυγὴν καὶ τὸν καθαρμόν· ἰδοὺ δὲ καὶ ἡ ῥῆσις τοῦ φιλοσόφου· «ἐὰν δ᾿ ἄρα τολμήσῃ τις, ὥστε τῶν γεννητόρων τινὰ νὰ κτείνῃ, ἐὰν ὁ τελευτήσας, πρὶν ἀποθάνῃ, τὸν δράστην τοῦ φόνου ἀφιῇ ἑκών, καθάπερ οἱ τὸν ἀκούσιον φόνον ἐξεργασάμενοι, καθαρθεὶς καὶ τἆλλα, ὅσα περ ἐκεῖνοι, πράξας, ***καθα-*** »***ρὸς ἔστω***· ταὐτὸ δὲ τοῦτο ἔστω περὶ ἁπάσης τῶν τοιούτων ***φόνων*** »***ἀφέσεως***·... ἐὰν δ᾿ ὁστισοῦν ὁτῳοῦν ἀφιῇ τοῦτο ἑκών, ὡς ἀκουσίου »γεγονότος τοῦ φόνου, οἵ τε καθαρμοὶ γιγνέσθωσαν τῷ δράσαντι καὶ »ἐνιαυτὸς εἷς ἔστω τῆς ἐκδημίας ἐν νόμῳ (2)».

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ***αὐτοκτονίαν*** ὁ ἀρχαῖος νομοθέτης δὲν παρεῖδε· διότι τιμωρεῖ καὶ τὸν αὐτοκτονοῦντα ὡς τὴν πόλιν ἀδικοῦντα· διότι τὴν χεῖρα, τὴν τὸ κακούργημα διαπράξασαν, χωρὶς τοῦ ἄλλου σώματος ἔθαπτον (3)· ὁ δὲ Πλάτων καὶ ὡς πρὸς τοῦτο αὐστηρότερος τῆς Ἀττικῆς νομοθεσίας ἐγένετο· διότι κατὰ τὸν φιλόσοφον «ὃς ἂν »ἑαυτὸν κτείνῃ, θαπτέσθω κατὰ μόνας καὶ ἄνευ μηδενὸς συντάφου »ἐν τῇ χέρσῳ ἐρημίᾳ καὶ ἀνωνύμῳ καὶ ἀκλεῶς ἄνευ ἐπιτυμβίων στη»λῶν καὶ ἀναγραφῆς τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ»· καταδικάζει δὲ τόσον αὐστηρῶς τὴν αὐτοκτονίαν, τὴν γινομένην ἄνευ τινὸς σπουδαίας αἰ-

(1) Δημοσθ. ΛΗ΄, 59 σ. 983.

(2) Πλάτων Νόμ. 869 Α-Ε.

(3) Ἀριστοτέλ. Ἠθικ. Νικομαχ. 1138a 12 διὸ καὶ ἡ πόλις ζημιοῖ τὸν αὐτοκτονοῦντα καί τις ἀτιμία πρόσεστι τῷ ἑαυτὸν διαφθείραντι ὡς τὴν πόλιν ἀδικοῦντι· πρβλ. καὶ Αἰσχίν. κατὰ Κτησιφῶντ. 244.

ΨΗΦΙΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ — Ε. Γ. Π. Κ.τ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

τίας ἠθικῆς ἢ φυσικῆς καὶ ἐξ ἀνανδρίας· διότι τιμωρεῖ ἐκεῖνον, ὃς *ἂν ἑαυτὸν κτείνῃ* «τὴν τῆς εἱμαρμένης βίᾳ ἀποστερῶν μοῖραν μήτε »πόλεως ταξάσης δίκῃ μήτε περιωδύνῳ ἀφύκτῳ προσπεσούσῃ τύχῃ »ἀναγκασθεὶς μηδὲ αἰσχύνης ἀπόρου καὶ ἀβίου μεταλαχών, ἀργίᾳ »δὲ ἀνανδρίας δειλίᾳ ἑαυτῷ δίκην ἄδικον ἐπιθῇ (1)». Τῶν δὲ Κυπρίων νόμος τις ἐκέλευεν, ἵνα ὁ ἀποκτείνων ἑαυτὸν ἄταφος ῥίπτηται, ὡς ἱστορεῖ Δίων ὁ Χρυσόστομος(2). Κατὰ δὲ τὸν Φιλόστρατον οἱ Ἕλληνες ἐν Τροίᾳ τὸν Αἴαντα *ἔθαψαν* καταθέμενοι εἰς τὴν γῆν καὶ οὐχὶ *καύσαντες*, ἐπειδὴ κατὰ τὸν Κάλχαντα δὲν ἦτο *ὅσιον*, ἵνα πυρὶ θάπτωνται οἱ ἑαυτοὺς ἀποκτείναντες (3).

Ἀξιοσημείωτος δὲ μάλιστα φαίνεται καὶ ὁ τῶν Μιλησίων νόμος ὁ τῇ συμβουλῇ νουνεχοῦς ἀνδρὸς ψηφισθεὶς κατὰ τῶν παρθένων τῆς πόλεως, ἃς δι' ἀλλόκοτόν τι πάθος περιμανὴς πρὸς ἀγχόνην καὶ τὸν θάνατον ὁρμὴ κατέσχεν· ἐπειδὴ δὲ πολλαὶ ἀπηγχονίζοντο λανθάνουσαι καὶ οὔτε λόγοι καὶ δάκρυα γονέων οὔτε ἄλλο τι μέσον ἐπεῖχεν αὐτὰς τοῦ αὐτοκτονεῖν, ἐψηφίσθη νόμος τὰς *ἀπαγχομένας γυμνὰς ἐκκομίζεσθαι διὰ τῆς ἀγορᾶς*· οὕτω δὲ τὴν *θανατῶσαν ἐκείνην τῶν παρθένων ὁρμὴν* καὶ τὴν πρὸς τὸν θάνατον περιφρόνησιν κατέπαυσεν ἡ τῆς *ἀδοξίας εὐλάβεια* μόνη καὶ ὁ *ὑπολογισμὸς τοῦ αἰσχροῦ*, μηδὲ τὴν μετὰ *θάνατον αἰσχύνην* ὑπομεῖναι δυνάμενος» (4).

Η' *Φόνος δίκαιος, νόμιμος*. Ἀλλ' εἰ καὶ μιαρὸν τὸ ἀνθρωποκτονεῖν ἡ Ἑλληνικὴ συνείδησις ἐνόμιζε καὶ λίαν ἀξιόποινον τοῦτο ὑπὸ τῆς Ἀττικῆς νομοθεσίας ἐκρίθη, ὅμως ἐνίοτε καὶ τὸ Ἀττικὸν δίκαιον συγγνωστὸν τὸ κτείνειν ἀνεγνώριζε καὶ ἀτιμώρητον τὸν φονέα· αὐτὸς ὁ Δράκων ἐν τοῖς φονικοῖς νόμοις φοβερὸν κατασκευάζων καὶ δεινὸν τὸ φονεύειν ἄνθρωπον καὶ γράφων *νὰ εἴργηται χέρνιβος ὁ ἀνδροφόνος, ἱερῶν, ἀγορᾶς καὶ πάντα τἄλλα διελθών, δι' ὧν μάλιστα ἐνόμιζεν, ὅτι δύναται νὰ ἐπίσχῃ τινὰ τοῦ τοιοῦτόν τι ποιεῖν, ὅμως οὐκ ἀφείλετο τὴν τοῦ δικαίου τάξιν, ἀλλ' ἔθηκεν ἐφ' οἷς ἐξεῖναι κτείνειν· κἂν οὕτω τις δράσῃ, καθαρὸν διώρισεν εἶναι* (5). Κατὰ τὴν τοῦ Δη-

(1) Πλάτ. Νόμ. 873 C.
(2) Δίων Χρυσόστομ. λογ. 63 σελ. 592.
(3) Ἡρωϊκ. XII, 1, σελ. 315.
(4) Πλούτ. γυναικ. ἀρετ. σελ. 249 Β.
(5) Δημοσθ. Κ'. 158 σελ. 505.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

μοσθένους μαρτυρίαν τοὺς ἀρχαίους νομοθέτας ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀπησχόλησε τὸ ζήτημα, *ἐὰν ὑπάρχῃ καί τις φόνος ὅσιος καὶ δίκαιος, ἅπαντες δὲ συνεφώνησαν* περὶ τούτου καὶ *σαφῶς καθωρίσθη ἐν τῇ Ἀττικῇ νομοθεσίᾳ ἐφ' οἷς ἔξεστιν ἀποκτεῖναι*(1)· οὕτω δ' ὁ νόμος ἐκέλευε τὸ νηποινεὶ κτείνειν, ὅταν τις ἐν ἀμύνῃ εὑρεθῇ· διότι τὸ τῶν χειρῶν ἀδίκων κατάρξαντα κτείνειν ἐθεωρεῖτο καθαρὸν καθάπερ καὶ τὸ τὸν πολέμιον ἀποκτεῖναι· ὁ περὶ τῆς ἀμύνης νόμος ὑπὸ τοῦ Δράκοντος τεθεὶς ἐσώθη παρὰ τῷ Δημοσθένει ἔχων ὧδε·

«*ἐὰν φέροντα ἢ ἄγοντα βίᾳ ἀδίκως εὐθὺς ἀμυνόμενος κτείνῃ, νηποινεὶ τεθνάναι*(2)». Ἑρμηνεύων δὲ τὴν ἄμυναν ὁ ῥήτωρ ὀρθῶς παρατηρεῖ, ὅτι ὁ νομοθέτης διὰ μὲν τοῦ προσγράψαι τὸ *εὐθὺς* ἀφεῖλε τὸν τοῦ βουλεύσασθαι κακόν τι χρόνον, προσθεὶς δὲ *τὸ ἀμυνόμενος*, τῷ πάσχοντι μόνον ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν τοῦ κτείνειν, οὐχὶ δὲ καὶ ἄλλῳ τινί· καὶ ἐπάγεται ὁ ῥήτωρ, δὲν ἤθελεν εἶναι δεινόν, ὢ γῆ καὶ θεοί, καὶ φανερῶς παράνομον οὐ μόνον παρὰ τὸν γεγραμμένον τοῦτον νόμον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸν κοινὸν ἁπάντων ἀνθρώπων, τὸν ἄγοντα ἢ φέροντα βίᾳ τἀμὰ ἐν πολεμίου μοίρᾳ μὴ ἐξεῖναί μοι ἀμύνεσθαι(3);

Ἀλλ' ἐάν τις ἐν τῇ ἀμύνῃ, καίπερ δυνάμενος νὰ σωθῇ προφυλαττόμενος, ἀπέκτεινε, τότε ἐτιμωρεῖτο· οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι κατεδίκασαν τὸν Εὐαίωνα, ὅτι ἐν δείπνῳ καὶ συναναστροφῇ μετὰ πολλῶν πληγεὶς ἐν ὀργῇ ἀπέκτεινε τὸν ὑβρίσαντα· ἑάλω δὲ μιᾷ μόνον ψήφῳ· ὥστε οἱ μὲν τῶν δικαστῶν κατεψήφισαν, ὅτι ὑπερέβη τὰ ὅρια τῆς ἀμύνης καὶ ἀπέκτεινεν· οἱ δὲ ἀθῳοῦντες αὐτὸν καὶ ταύτην τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀμύνης καὶ τῆς τιμωρίας ἐνέκριναν(4).

Ἄμυναν ἔτι νομίζει ὁ νομοθέτης καὶ ὅταν ἐπιτρέπῃ νὰ φονεύῃ τις καὶ τὸν νύκτωρ ἐπιχειροῦντα νὰ κλέπτῃ· ὁ νόμος δ' οὗτος τοῦ Σόλωνος ὢν ἔχει ὧδε·

»εἰ δέ τις νύκτωρ ὁτιοῦν κλέπτοι καὶ ἀποκτεῖναι τοῦτον ἐξεῖναι καὶ »διώκοντι τρῶσαι καὶ ἀπαγαγεῖν τοῖς ἕνδεκα, εἰ βούλοιτο(5)».

(1) Δημοσθ. ΚΓ', 74 σελ. 644.

(2) Δημοσθ. ΚΓ', 60 σ. 639. CIA, I, 61. Ἀντιφῶν τετραλογ. Γ'. καὶ Lipsius Das Att. Recht Rechtsfahren 1912) σ. 615-618.

(3) Δημοσθ. ΚΓ', 61.

(4) Δημοσθ. ΚΑ', 71-77.

(5) Δημοσθ. ΚΔ', 113 σελ. 736.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Ἄμυναν ἔτι ἐν εὐρυτέρᾳ σημασίᾳ ὁ νόμος ἐθεώρει κελεύων καὶ τὸν μοιχὸν ἐπ᾿ αὐτοφώρῳ κτείνειν· τυγχάνει δὲ καὶ ὁ νόμος οὗτος παλαιὸς καὶ ἀπὸ τοῦ Δράκοντος ὤν· ἔχει δὲ καὶ οὗτος ὧδε·

«Ἐάν τις ἀποκτείνῃ ἐπὶ δάμαρτι ἢ ἐπὶ μητρὶ ἢ ἐπ᾿ ἀδελφῇ ἢ ἐπὶ «θυγατρὶ ἢ ἐπὶ παλλακῇ, ἣν ἂν ἐπ᾿ ἐλευθέροις παισὶν ἔχῃ, τούτων ἕνεκα μὴ φεύγειν κτείναντα (1)». Κατὰ τὸν νόμον δὲ τοῦτον ἀπέκτεινεν ὁ Εὐφίλητος τὸν Ἐρατοσθένη καὶ τὸν φόνον τούτου ὡς ὑπόθεσιν ἔχει ὁ Α΄ λόγος τοῦ Λυσίου «ὑπὲρ τοῦ Ἐρατοσθένους φόνου»· τὸν νόμον τοῦτον ἑρμηνεύων ὁ ῥήτωρ προσέθηκεν (2) «αὐτῷ τῷ δικαστηρίῳ, τῷ ἐξ Ἀρείου πάγου, ᾧ καὶ πάτριόν ἐστι καὶ ἐφ᾿ ἡμῶν ἀποδέδοται τοῦ φόνου τὰς δίκας δικάζειν, διαρρήδην εἴρηται μὴ καταγιγνώσκειν φόνον τούτου, ὃς ἂν ἐπὶ δάμαρτι τῇ ἑαυτοῦ μοιχὸν λαβὼν ἀποκτείνῃ· καὶ οὕτω σφόδρα ὁ νομοθέτης ἐπὶ ταῖς γαμεταῖς γυναιξὶ δίκαια ταῦτα ἡγήσατο εἶναι, ὥστε καὶ ἐπὶ ταῖς παλλακαῖς (3), ταῖς ἐλάττονος ἀξίαις, τὴν αὐτὴν δίκην ἐπέθηκεν.

Τὴν ἄμυναν δὲ ταύτην ἐξαίρων καὶ ὁ Δημοσθένης παρατηρεῖ· ὀρθότατα τὸν ἀμυνόμενον φονέα ὁ νόμος ἀθῷον ποιεῖ· διότι «ὑπὲρ ὧν τοῖς πολεμίοις μαχόμεθα, ἵνα μὴ πάσχωσιν ὑβριστικὸν μηδ᾿ ἀσελγὲς μηδέν, ὑπὲρ τούτων καὶ τοὺς φιλίους, ἐὰν παρὰ τὸν νόμον εἰς αὐτοὺς ὑβρίσωσι καὶ διαφθείρωσιν, ἔδωκεν ἀποκτεῖναι· ἐπειδὴ γὰρ οὐ γένος ἐστὶ φιλίων καὶ πολεμίων, ἀλλὰ τὰ πραττόμενα ἐξεργάζεται τούτων ἑκάτερον, τοὺς ἐχθρὰ ποιοῦντας ἐν ἐχθροῦ μέρει κολάζειν ἀπέδωκεν ὁ νόμος» (4).

Ὑπὲρ τῆς πόλεως ἄμυνα πάντως ἐθεωρεῖτο καὶ τὸ τὸν ἐχθρὸν τοῦ δήμου καὶ τὸν κεκηρυγμένον προδότην ἀποκτείνειν· ὁ τοιοῦτος φονεὺς κατὰ τὸν νόμον ἦτο καθαρὸς καὶ ὅσιος καὶ τὸ ἀποκτείνειν τοὺς τοιούτους εὐαγές (5).

(1) Δημ. ΚΓ΄, 53 σ. 637. Πρβλ. καὶ τὸν ἐν Τενέδῳ νόμον, ὃς ἐκέλευε τὸν καταλαμβάνοντα *μοιχοὺς ἀναιρεῖν πελέκει ἀμφοτέρους*. Ἀριστοτέλ. Ἀπόσπ. 551 σ. 1569 α 25.

(2) Λυσίας Α΄, 30—31.

(3) Τὰς μὲν *ἑταίρας* ἡδονῆς ἕνεκεν ἔχομεν, τὰς δὲ *παλλακὰς* τῆς καθ᾿ ἡμέραν θεραπείας, τὰς δὲ γυναῖκας (τὰς γαμετὰς) τοῦ παιδοποιεῖσθαι γνησίως καὶ τῶν ἔνδον φύλακα πιστὴν ἔχειν. Δημ. ΝΘ΄, 122 σελ. 1388.

(4) Δημοσθ. ΚΓ΄ 56 σελ. 638.

(5) Δημ. Θ΄, 42-46 σελ. 122·— ἐάν τις δημοκρατίαν καταλύῃ τὴν Ἀθήνησι.... πολέμιος ἔστω Ἀθηναίων καὶ νηποινεὶ τεθνάτω καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ δημόσια ἔστω

Ε.Σ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Ὁ περὶ τῆς ἀμύνης νόμος κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἀντίληψιν οὕτω παλαιὸς φαίνεται καὶ γενικῶς ἀνεγνωρισμένος, ὥστε ὁ μῦθος αὐτὸν εἰς τὸν Ῥαδάμανθυν ἀνῆγεν· διότι κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον (1) νόμος Ῥαδαμάνθυος ἔλεγεν «ὃς ἂν ἀμύνηται τὸν χειρῶν ἀδίκων κατάρξαντα, ἀθῷον εἶναι». Καὶ ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους δὲ ὁ νόμος τῆς ἀμύνης ἀνάγεται εἰς τοὺς μυθικοὺς χρόνους· διότι ὑπὸ τοῦ τραγικοῦ εἰσάγεται ὁ Οἰδίπους ὁμολογῶν μὲν ὅτι ἐφόνευσεν, ἀλλὰ σὺν δίκῃ τινί· διότι εὑρεθεὶς ἐν τῇ ἀμύνῃ ἀπέκτεινεν· *νόμῳ δὲ καθαρὸς* ὁ τοιοῦτος φονεὺς κατὰ τὸν ποιητήν (2).

Τὴν ἄμυναν δὲ καθιέρωσεν ὁ Ἑλληνικὸς νόμος, διότι ἡ πρὸς τὸ ἀμύνεσθαι ῥοπὴ καὶ προθυμία δηλοῖ τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὸ εὐέξαπτον τοῦ ἀμυνομένου· ἡ δὲ τοιαύτη ὁρμὴ καὶ ὀργὴ ἐπαινετὴ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη· διότι κατὰ τὸν φιλόσοφον οἱ μὴ ὀργιζόμενοι ἐφ' οἷς δεῖ καὶ ὅτε δεῖ, ἠλίθιοι δοκοῦσιν εἶναι καὶ ἀναίσθητοι· διὸ καὶ ἥκιστα *ἀμυντικοί*· κατὰ τὸν Σταγιρίτην μάλιστα τὸ νὰ ἀνέχηταί τις προπηλακιζόμενος καὶ τοὺς οἰκείους (περιορᾶν) μετ' ἀδιαφορίας νὰ βλέπῃ προπηλακιζομένους ἀνδραποδῶδες. Τὸν ὑπὲρ τῆς ἀμύνης νόμον καὶ ἐν μείζονι μάλιστα τῆς Ἀττικῆς νομοθεσίας κλίμακι ἀναγνωρίζει καὶ ὁ Πλάτων (3), ὃς ἐν τοῖς ἑαυτοῦ νόμοις παρέχει τὰς ἑξῆς λεπτομερείας· «ἀδελφὸς ἐὰν ἀδελφὸν κτείνῃ ἐν στάσεσι μάχης γενομένης ἤ »τινι τρόπῳ τοιούτῳ, ἀμυνόμενος ἄρχοντα χειρῶν ἀδίκων πρότερον, »*καθάπερ πολέμιον κτείνας καθαρὸς ἔστω*· ὡσαύτως δὲ καὶ πολίτης »πολίτην ἐὰν ἀποκτείνῃ ἢ ξένος ξένον, ἔτι δὲ καὶ ἀστὸς ξένον ἢ ξέ»νος ἀστὸν ἀμυνόμενος κτείνῃ καὶ δοῦλος δοῦλον, κατὰ ταὐτὰ κα»θαρὸς ἔστω· μόνον δὲ εἰς τὸν δοῦλον ὁ φιλόσοφος δὲν ἐπιτρέπει τὸν ἐλεύθερον ἐν ἀμύνῃ κτείνειν· διότι τῷ δούλῳ θάνατος ἡ ζημία ἐπίκειται· διότι ὁ δοῦλος πρὸς τὸν ἐλεύθερον ἔχει καθάπερ τὸ τέκνον πρὸς τοὺς γονεῖς.

Ὁ φιλόσοφος μάλιστα ἐν τῇ νομοθεσίᾳ αὐτοῦ κελεύει μὴ μόνον τὸν φῶρα νύκτωρ εἰς οἰκίαν εἰσιόντα νὰ κτείνῃ τις ὥσπερ καὶ ἡ Ἀττικὴ

ὁ δὲ ἀποκτείνας τὸν ταῦτα ποιήσαντα *ὅσιος ἔστω καὶ εὐαγής* (νόμος παρ' Ἀνδοκίδ. π. μυστηρ. 96).

(1) Ἀπολλόδωρ. Β', δ', 9.

(2) Σοφοκλῆς Οἰδίπ. Κολων. 548.

(3) Πλάτ. Νόμ. 869 C.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Ι. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

νομοθεσία, ἀλλὰ καὶ τὸν λωποδύτην ἀμυνόμενος· κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποκτείνων τις ὀρθῶς δύναται νὰ ἀποκτείνῃ καὶ ὁ κτείνας καθαρὸς νομίζεται. Ἡ νομοθεσία τοῦ φιλοσόφου προσέθηκε καὶ τόδε· «ἐάν τις ἐλευθέραν γυναῖκα βιάζηται ἢ παῖδα περὶ τὰ ἀφροδίσια, »νηποινεὶ τεθνάτω ὑπό τε τοῦ ὑβρισθέντος βιαίως παιδὸς καὶ ὑπὸ τοῦ »πατρὸς ἢ τῶν ἀδελφῶν ἢ τῶν υἱῶν τῆς ὑβρισθείσης· καὶ ἐάν τις »ἀνὴρ ἐπιτύχῃ τῇ γαμετῇ γυναικὶ βιαζομένῃ κτείνας τὸν βιαστὴν »καθαρὸς ἔστω ἐν τῷ νόμῳ.

Ἐν ᾧ δὲ κατὰ τὴν Ἀττικὴν νομοθεσίαν ἐὰν *αὐτὸς κινδυνεύων ἀποκτείνῃ ἀμυνόμενος*, καθαρός ἐστι, κατὰ τὴν τοῦ φιλοσόφου καθαρὸς φόνου γίνεται καὶ ὁ ὑπὲρ τῶν οἰκείων κινδυνευόντων ἀμυνόμενος καὶ κτείνων τινά· διότι ὁ φιλόσοφος λέγει.

«Ἔτι δὲ καὶ ἐάν τις βοηθῶν τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ κινδυνεύοντι θανάτου »κίνδυνον μηδὲν ἀνόσιον δρῶντι ἢ τῇ μητρὶ ἢ τοῖς τέκνοις ἢ τοῖς »ἀδελφοῖς ἢ καὶ τῇ γυναικὶ κτείνῃ τινά, πάντως καθαρὸς ἐστι καὶ »οὗτος (1).

Ἡ Ἀττικὴ νομοθεσία καθαρὸν φόνου ἐθεώρει καὶ τὸν ἀποκτείνοντα τὸν ἀνδροφόνον φυγάδα, ὃς εἰς τὴν πατρίδα παρὰ τὸν νόμον κατήρχετο (2)· τοῦτον δ' ἐδύνατό τις ἢ αὐτὸς νὰ κτείνῃ ἢ καὶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας τοὺς θεσμοθέτας νὰ ἀπαγάγῃ, ὅπως ἐκεῖνοι θανατώσωσιν αὐτόν· οὐδαμῶς δ' ὅμως ἐπετρέπετο νὰ κακοποιῇ αὐτὸν ἢ καὶ χρήματα νὰ λαμβάνῃ (ἄποινα), ὅπως μὴ τὸν καταγγείλῃ.

Θανατικὴ ποινή.

Ἤδη δὲ ἐξεταστέον ἑκάστην τῶν μεγάλων ποινῶν ἢ ζημιῶν (1), τῶν ἐπιβαλλομένων εἰς τοὺς φονεῖς· καὶ πρῶτον ὡς πρὸς τὴν βαρυτάτην πασῶν ἤτοι τὴν *θανατικὴν* ἀξιοπαρατήρητόν ἐστιν, ὅτι προϊόντος τοῦ πολιτισμοῦ ἐν Ἑλλάδι ὀλίγον τι περιορίζεται, ἐν δὲ τῇ ὑψίστῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ κορυφῇ οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ἀμφιβολία ἐπι-

(1) Πλάτ. Νόμ. 874 C.

(2) Δημοσθ. ΚΓ' 28 σελ. 629 *τὸν ἀνδροφόνον ἐξεῖναι ἀποκτείνειν ἐν τῇ ἡμεδαπῇ καὶ ἀπάγειν. . . . λυμαίνεσθαι δὲ μή*, μηδὲ *ἀποινᾶν*.

(3) «Ζημίαν οὐ τὴν εἰς *χρήματα* μόνον ἐκάλουν, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰς *τὸ σῶμα*· εἴη δ' ἂν ἐκ τούτων καὶ τὸ *ἠτιμῶσθαι, πεφυγαδεῦσθαι, τεθανατῶσθαι, κεχιλιῶσθαι*». Πολυδεύκ. Η', 22.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΕΥΘΥΜΙΟΥ
ΕΥ. Αθ. Κ. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

φαίνεται ὡς πρὸς τὴν σκοπιμότητα τῆς ποινῆς ταύτης· τὸ θανατοῦν ἐθεωρήθη ἐν Ἑλλάδι ὁ ἀσφαλέστατος καὶ εὐκολώτατος τρόπος τοῦ καταστῆσαι τὸν κακοῦργον ἀβλαβῆ καὶ ἀκίνδυνον εἰς τὴν κοινωνίαν· διὸ καὶ οὐδ' ἐζήτησαν νὰ σταθμήσωσι λεπτομερῶς καὶ διαβαθμίσωσιν ἀκριβῶς τὴν μεταξὺ ***ποινῆς καὶ ἐνοχῆς*** σχέσιν· οἱ ῥήτορες μάλιστα τῆς Ἀττικῆς περιόδου καὶ ἀκμῆς συχνότατα συνιστῶσι τὴν θανατικὴν ποινὴν χάριν τοῦ κοινῇ συμφέροντος (1)· τὴν ποινὴν δὲ ταύτην ἔχουσι προχειροτάτην καὶ ἐπὶ τοῖς μικροτέροις τῶν ἀδικημάτων· οὕτω λ. χ. νόμος τις ***θάνατον τὸ ἐπιτίμιον*** ὥριζεν, ἐάν τις ὀφείλων τῷ δημοσίῳ ἄρχῃ (2). Ἀξιοσημείωτος δὲ ὡς πρὸς τοῦτο μάλιστα φαίνεται καὶ ἡ παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ εἴδησις, καθ' ἣν παλαιότερον καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἀδικημάτων μαλακώτερον ἐτιμωροῦντο· αὐξανομένων δ' ὅμως τῶν κακουργημάτων ἡ ἀνθρωπότης ηὔξανε καὶ τὴν τούτων τιμωρίαν, ὅπως διὰ τοῦ φόβου ἀποτρέψῃ τὴν πρὸς τὸ κακουργεῖν ῥοπήν· διὸ καὶ τῶν πλείστων ἀδικημάτων αἱ ποιναὶ εἰς τὸν θάνατον προῆλθον (3).

Ἀλλ' ἡ παρὰ τῷ ἱστορικῷ εἴδησις αὕτη, ὡς εἰκός, ἀναφέρεται εἰς χρόνους πολλῷ τῆς γραπτῆς νομοθεσίας ἀρχαιοτέρους· διότι ἡ πρώτη καὶ ἀρχαιοτάτη γραπτὴ νομοθεσία, ὡς ἡ τοῦ Ζαλεύκου ἐν Λοκροῖς καὶ ἡ τοῦ Δράκοντος ἐν Ἀθήναις, αὐστηρόταται ἦσαν καὶ ἐπὶ μικροῖς ἀδικήμασι τὴν θανατικὴν ποινὴν ἐπέτασσον. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου (4) ὁ Σόλων τοὺς τοῦ Δράκοντος νόμους κατήργησε πλὴν τῶν ***φονικῶν*** ἅπαντας διὰ τὴν χαλεπότητα καὶ τὸ μέγεθος τῶν ἐπιτιμίων· ἅπασι γὰρ ὀλίγου δεῖν τοῖς ἁμαρτάνουσι μία ζημία ἐπιβάλλετο, ὁ θάνατος· ὥστε καὶ οἱ δι' ἀργίαν καταδικασθέντες ἐφονεύοντο καὶ οἱ λάχανα καὶ ὀπώρας κλέψαντες πρὸς τοὺς ἱεροσύλους καὶ τοὺς ἀνδροφόνους ὁμοίως ἐκολάζοντο· διὸ καὶ ὁ Δημάδης ὕστερον ηὐδοκίμησεν εἰπών, ὅτι δι' αἵματος, ἀλλ' οὐ διὰ μέλανος τοὺς νόμους ὁ Δράκων ἔγραψεν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Δράκων ἐρωτηθεὶς διατὶ τοῖς πλείστοις ἀδικήμασι ζημίαν τὸν θάνατον ἔταξεν, ἀπεκρίνατο, ὅτι τὰ μὲν μικρὰ ταύτης τῆς τιμωρίας ἄξια ἐνόμιζεν, ἐπὶ δὲ τοῖς μεγάλοις δὲν εἶχε μείζονα· καὶ Ζάλευκος δὲ ὁ τῶν Λοκρῶν νομοθέτης θά-

(1) Δημ. ΚΑ', 142 σελ. 561, 201 σ. 579.
(2) Δημοσθ. Κ', 156 σελ. 504.
(3) Θουκυδ. Γ', 45.
(4) Πλούτ. β. Σόλωνος ιζ'.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

νατον τὴν «τιμωρίαν ἔταξε καὶ εἴ τις ἄκρατον οἶνον ἔπινε μὴ προστά-»ξαντος ἰατροῦ θεραπείας ἕνεκα» (1).

Τὴν αὐστηρότητα δὲ ταύτην τῶν ποινῶν δικαιολογεῖ μὲν ἀρκούντως ἡ ἀρχή, ἐξ ἧς ὡρμῶντο οἱ πρῶτοι νομοθέται, ζητοῦντες δηλαδὴ τὸ κακὸν καὶ τὴν ἀδικίαν ἐκ τῆς ῥίζης νὰ ἐκκόψωσιν, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῆς συνετέλεσε καὶ ἕτερόν τι αἴτιον· ὅτε δηλαδὴ οἱ πρῶτοι νομοθέται ἐκωδικοποίησαν τὰ πατριαρχικὰ ἔθιμα, ἐζήτει ταυτοχρόνως καὶ ἡ πολιτεία, ἵνα αὐτὴ ἀναλάβῃ τὴν τιμωρίαν τῶν ἀδικημάτων, ὅπερ δικαίωμα πρότερον εἶχεν αὐτὴ ἡ ἀδικηθεῖσα οἰκογένεια· ἵνα λοιπὸν ἱκανοποιηθῇ ἡ οἰκογενειακὴ καὶ ἀτομικὴ φιλοτιμία ἐκχωροῦσα εἰς τὴν πολιτείαν τὰ ἅπερ ἐκέκτητο ποινικὰ δικαιώματα, ἐδέησεν, ὅπως οἱ νομοθέται διὰ τῆς αὐστηρᾶς καὶ δραστηρίας τιμωρίας παράσχωσιν τὴν ἐγγύησιν, ὅτι ὁ ἔνοχος διὰ τῆς νέας ποινικῆς δικαιοδοσίας οὐδὲν εἶχε νὰ ὠφεληθῇ· ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς γραπτῆς νομοθεσίας συχνοτάτη τοῦ θανάτου ποινὴ καὶ ἐπὶ τοῖς μικροῖς ἀδικήμασιν· ἀλλ' ὅτε ἡ τῆς πολιτείας δικαιοδοσία ἀσφαλῶς ἐγκαθιδρύθη, ἡ τοῦ θανάτου ποινὴ πολλῶν μικρῶν ἀδικημάτων καὶ μάλιστα ἰδιωτικῶν ἐφάνη λίαν σκληρά· τοὐναντίον δὲ παρέμεινεν ἡ θανατικὴ ποινὴ τῶν πρὸς τὴν πολιτείαν, τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἠθικὴν ἐγκλημάτων. Καθ' ὅσον λοιπὸν ἡ οἰκογενειακὴ δικαιοδοσία ὑπεχώρει εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ τὸ πολιτικὸν δίκαιον προώδευεν, ἐμφανίζεται καὶ ὕφεσίς τις τῆς ἐν Ἑλλάδι κεφαλικῆς ποινῆς (2).

Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ Ἀττικὴ νομοθεσία, ὡς καὶ ἡ καθόλου Ἑλληνική, λίαν πρόχειρον ἔχει τὴν θανατικὴν ποινήν· διότι θανάτῳ ἐκόλαζεν οὐ μόνον τὰ μέγιστα τῶν ἐγκλημάτων, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῶν μικροτέρων· μέγιστα δ' ἐγκλήματα ἐνόμιζε μάλιστα τὰ κατὰ τῆς πολιτείας καὶ τῆς θρησκείας, ὧν οἱ ἔνοχοι οὐ μόνον αὐτοὶ ἐθανατοῦντο καὶ τὰ χρήματα αὐτῶν ἐδημεύοντο, ἀλλὰ καὶ οἱ νεκροὶ αὐτῶν ἔξω τῆς Ἀττικῆς ἐρρίπτοντο *ἄταφοι* (3)· ἐὰν δέ τινες τῶν κατηγορουμένων ἐπὶ

(1) Αἰλιαν. ποικιλ. ἱστορ. II, 37· Ἀθήναιος X. 33.

(2) Dareberg - Saglio Dictionnaire des antiquités Grecques Τόμ. IV, σ. 531.

(3) Πλάτων Πρωταγόρ. 325 B-C, Ξενοφ. Ἑλλην. Α', ζ', 23· Θουκ. Α', 136. Ἀλλὰ κατὰ τοῦ βαρβάρου τούτου ἐθίμου, τῆς ἀταφίας τῶν νεκρῶν, διαμαρτυρίαν ὑπεμφαίνουσιν ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης, ὁ μὲν ἐν τῇ Ἀντιγόνῃ αὐτοῦ (στίχ. 450-460, 695-709, 1070-1076), ὁ δὲ ἐν τῇ τραγῳδίᾳ αὐτοῦ, ταῖς Φοινίσσαις (στίχ. 1647, 1651-1663).

συνωμοσίᾳ ὀλιγαρχικῇ ἢ τυραννικῇ μὴ προσήρχοντο εἰς δίκην, ἀλλὰ διέφευγον εἰς τὴν ξένην, καταγινώσκοντες αὐτῶν θάνατον οἱ Ἀθηναῖοι ***ἐπεκήρυττον*** χρηματικὴν ἀμοιβὴν τῷ κτείναντι(1), καὶ ὁ τοιοῦτος δὲ θάνατος ἐπικήρυκτος ἐλέγετο. μέγιστον δ' ἀδίκημα πρὸς τούτοις ἐθεωρεῖτο καὶ τὸ ἀνθρωποκτονεῖν· διὸ καὶ θάνατος ἡ ζημία ἦν εἰς τὸν ἐκ προνοίας φόνον καὶ τὴν πυρκαϊὰν καὶ τὴν φαρμακείαν(2).

Καὶ πρῶτον οὕτως αὐστηρὸς ὁ νόμος ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν ἦν, ὥστε δὲν ἐτιμώρει μόνον τὴν πρὸς τὸ θεῖον ἀσέβειαν καὶ ἀπιστίαν καὶ τὸ ἱεροσυλεῖν διὰ τῆς θανατικῆς ποινῆς, ἀλλὰ καὶ εἴ τις τὰς ἱερὰς ***ἐλαίας*** (μορίας) ἐξέκοπτεν ἢ διέφθειρε, θανάτῳ ἐτιμωρεῖτο(3)· ὡσαύτως αὐστηρὸς ὁ νομοθέτης ἦν καὶ ὡς πρὸς τὰ περὶ τὴν πολιτείαν ἐγκλήματα· διότι οὐ μόνον τὰ μέγιστα περὶ αὐτὴν ἀδικήματα ἐκόλαζεν ἀγρίως, οἷον τὴν ***προδοσίαν*** καὶ τὴν ***κατάλυσιν τῆς πολιτείας***, ἀλλὰ καὶ μικρότερα περὶ τὴν πολιτείαν ἐγκλήματα θανάτῳ ἐτιμωρεῖτο· οὕτω λ. χ. θάνατος τὸ ἐπιτίμιον ἦν τοῖς ***κλέπτουσί τι τῶν δημοσίων*** πραγμάτων καὶ τὸ φαυλότατον ἔτι, ὑπὲρ τὰς δέκα δραχμάς, κατὰ τὸν νόμον τοῦ Σόλωνος(4). Ἔκ τινος δὲ μαρτυρίας τοῦ Ξενοφῶντος δῆλον γίνεται ὅτι ***ἐπὶ τοῖς κλέμμασι καθόλου*** ἐν τοῖς τοῦ Δράκοντος καὶ τοῦ Σόλωνος νόμοις ἐγέγραπτο τὸ ***ζημιοῦσθαι*** (χρήμασι δηλονότι) καὶ ***δεδέσθαι***, ***ἤν τις ἁλῷ ποιῶν***, καὶ ***θανατοῦσθαι*** τοὺς ἐγχειροῦντας· καὶ κατὰ τὸν φιλόσοφον ἱστορικὸν οἱ νομοθέται ἐκεῖνοι ἐπέβαλον τὰς ποινὰς ταύτας βουλόμενοι τοῖς ἀδίκοις τὴν αἰσχροκέρδειαν ἀλυσιτελῆ ποιῆσαι(5).

Θανάτου τιμήματι δυνατὸν ἦν νὰ τιμωρηθῇ καὶ ἡ τῶν ἀρχόντων ***δωροδοκία***(6). Θανάτῳ δ' εἰκότως ἐτιμωρεῖτο ἡ ὑπὲρ τῶν πολεμίων ***κατασκοπεία*** καὶ παραφρυκτωρεία(7), ὡς καὶ ἡ ***παραπρεσβεία***, εἴ τις

(1) Θουκ. 6, 60, 5. πρβλ. ***ἐπανειπεῖν ἀργύριον***.

(2) Δημοσθ. ΚΑ', 43 σ. 528 Ἀντιφ. κατηγορ. φαρμακείας κατὰ μητρυιᾶς 20 καὶ 27.

(3) Λυσίας Ϛ' (περὶ τοῦ σηκοῦ).

(4) Δημ. ΚΔ', 114 σ. 736, Λυσί. ΚΘ', 11.

(5) Ξεν. Οἰκον. 14. 5.

(6) Δείναρχ. κ. Δημοσθέν. 60 σ. 44 κ. Φιλοκλ. 5 σ. 93 Πλάτ. Νόμ. 955 Δ μηδὲν μηδένα ἐπὶ δώροις διακονεῖν· ὁ δὲ μὴ πειθόμενος ἁπλῶς ***τεθνάτω*** ἁλοὺς τῇ δίκῃ.

(7) Λυσ. ΙΓ', 67 ὁ ἀδελφὸς τούτου ***παραφρυκτωρευόμενος*** ἐν Σικελίᾳ τοῖς πολεμίοις ληφθεὶς ὑπὸ Λαμάχου ἀπετυμπανίσθη· Δημ. ΙΗ', 132-134 σελ. 271- τὸν ***κατάσκοπον*** συλλαβοῦσα ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ παρέδωκε τῷ δήμῳ, ὑμεῖς δὲ στρεβλώσαντες αὐτὸν ἀπεκτείνατε.

δηλονότι ὑπὲρ τῆς πόλεως πρεσβεύσας κατ' αὐτῆς καὶ ὑπὲρ τῶν πολεμίων ἐνήργει(1)· οἱ παραπρεσβεύσαντες ἐθεωροῦντο καὶ περὶ τὰς τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τοῦ Διὸς ἀγγελίας καὶ ἐπιτάξεις ἀσεβοῦντες· παραπρεσβεία δ' ὡσαύτως ἐνομίζετο, καὶ ἐάν τις μήτε βουλῆς μήτε δήμου χειροτονήσαντος οἴχηται πρεσβεύων· διὸ θάνατος τούτῳ ζημία ἐπεβάλλετο(2).

Ἡ Ἀττικὴ νομοθεσία προνοοῦσα καὶ τῆς σιταρκείας τῆς χώρας ἐκέλευε τοὺς πρυτάνεις ἐν τῇ πρώτῃ ἐκκλησίᾳ «περὶ *σίτου καὶ φυλακῆς τῆς χώρας* δεῖν χρηματίζειν» (3)· διὸ καὶ τὰς ἐσχάτας τιμωρίας ἔταξε τοῖς ναυτιλλομένοις καὶ ἐμπόροις, εἴ τις οἰκῶν ἢ μετοικῶν Ἀθήνησιν ἄλλοσέ ποι *σιτηγήσειεν* ἢ εἰς τὸ Ἀττικὸν ἐμπόριον(4)· χάριν τοῦ τῶν δημοτῶν σίτου ὡσαύτως θανάτῳ ἐκόλαζεν ὁ νόμος καὶ τοὺς *σιτοπώλας συνωνουμένους* τὸν σῖτον ἐπὶ αἰσχροκερδείᾳ(5). Ἐκ τοῦ Λυσίου προσέτι δηλοῦται, ὅτι καὶ οἱ *σιτοφύλακες* ἔτι, ἄρχοντες χάριν τῶν σιτικῶν νόμων καθιστάμενοι, μὴ δυνάμενοι νὰ προλάβωσι τὴν αἰσχροκέρδειαν τῶν σιτοπωλῶν, θανάτῳ καὶ ἐκεῖνοι ἐτιμωροῦντο(6).

Ἀλλὰ μὴν καὶ ἡ *κιβδηλεία* ἤτοι ἡ τοῦ νομίσματος διαφθορὰ θανάτῳ ἐτιμωρεῖτο· καὶ ὁ νόμος οὗτος ἦν οὐ μόνον ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ καὶ ἐν ἁπάσαις ὡς ἔπος εἰπεῖν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσιν(7)· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ *ὕβρις*, ὁ μετὰ πληγῶν ἢ καὶ ἄνευ πληγῶν προπηλακισμὸς πρὸς ἐλεύθερον ἢ καὶ πρὸς δοῦλον γινόμενος, ἀδίκημα πρὸς τὴν πολιτείαν οὐχὶ μικρὸν ἐνομίζετο· καὶ ἐπειδὴ ἐν τῇ τῆς ὕβρεως γραφῇ *ὁ ἀγὼν τιμητὸς* ἦν, ἐδύνατο καὶ θάνατος τὸ ἐπιτίμιον νὰ ἐπιβληθῇ(8).

(1) Δημ. ΙΘ', 277-282 σ. 430 τῶν πρέσβεων ἐκείνων ὑμεῖς θάνατον κατέγνωτε Πρβλ. καὶ Πλάτ. Νόμ. 941 ἐάν τις ὡς πρεσβευτὴς ἢ κήρυξ καταψευδόμενος τῆς πόλεως παραπρεσβεύηται πρός τινα πόλιν ἢ πεμπόμενος μὴ τὰς οὔσας πρεσβείας ἐφ' αἷς πέμπεται ἀπαγγέλλῃ ἢ πάλιν αὖ παρὰ τῶν πολεμίων ἢ φίλων μὴ τὰρ' πα ἐκείνων ὀρθῶς ἀποπρεσβεύσας γένηται φανερὸς ἢ κηρυκεύσας, γραφαὶ κατὰ τούτων ἔστων, ὡς Ἑρμοῦ καὶ Διὸς ἀγγελίας καὶ ἐπιτάξεις παρὰ νόμον ἀσεβησάντων· τίμημα δ' ὅ,τι χρὴ πάσχειν ἢ ἀποτίνειν, ἐὰν ὄφλῃ.

(2) Δημ. ΙΘ', 126 σ. 380,3 οὐκοῦν ᾤχετο παρὰ τὸν νόμον, ὃς θάνατον κελεύει τούτων τὴν ζημίαν εἶναι· ἐλθὼν δ' ἐκεῖσε ἑτέρων θανάτων ἄξια ποιῶν πέφανται (§ 131 σ. 381).

(3) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. 43.

(4) Δημ. ΛΔ', 37 σ. 918 ΝC, 10 σ. 1285. Λυκοῦργ. κ. Λεωκράτ. 27.

(5) Λυσί. ΚΒ', 5-6 μηδένα τῶν ἐν τῇ πόλει πλείω σῖτον πεντήκοντα φορμῶν συνωνεῖσθαι....μηδὲ *συμπριαμένους* καταθέσθαι ἢ θάνατος ἔστω ἡ ζημία (8,9 καὶ 13).

(6) Λυσί. ΚΒ', 16.

(7) Δημ. Κ', 167 σ. 508 καὶ ΚΔ', 212 σ. 765-6.

(8) Δημ. ΚΑ', 48-50 σελ. 530 πολλοὺς ἤδη παραβάντας τὸν νόμον τοῦτον (τὸν

Ἔτι δὲ καὶ οἱ *τυμβωρύχοι, λωποδύται, ἀνδραποδισταὶ* καὶ οἱ δίκην *ἐλευθεροπρασίου* φεύγοντες θανάτῳ ἐζημιοῦντο καταδικαζόμενοι (1).

Ἀλλὰ καὶ ὁ *νόμον δόξας οὐκ ἐπιτήδειον θεῖναι* θανάτῳ ἐτιμωρεῖτο· ὁ τοιοῦτος ἔφευγε *γραφὴν παρανόμων* καὶ ἡ τοιαύτη γραφὴ ἴσχυεν, ἐὰν ἐγίνετο ἐντὸς ἑνὸς ἔτους ἀπὸ τῆς προτάσεως τοῦ νόμου, τοῦ ἀσυμφόρου τῇ πολιτείᾳ ἢ τῷ δήμῳ καταδειχθέντος (2).

Καὶ ὁ τοὺς φυγάδας δὲ ὑποδεχόμενος ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμίοις ἐνείχετο, ἐν οἷς καὶ οἱ φεύγοντες παρὰ τὸν νόμον κατερχόμενοι εἰς τὴν πατρίδα (3) ἤτοι ἐθανατοῦτο.

Ἔτι δὲ καὶ ἡ τῶν *γονέων κάκωσις* θανάτῳ ἐτιμωρεῖτο (4)· προσέτι ὁ *μοιχὸς* ἐπ' αὐτοφώρῳ καταληφθεὶς νηποινεὶ ἐφονεύετο (5). Τέλος κατὰ τὸ Ἀττικὸν δίκαιον *θανάτῳ τιμωρεῖται καὶ ἡ προαγωγεία*, ἐάν τις δηλαδὴ ἐλεύθερον παῖδα ἢ γυναῖκα προαγωγεύῃ (6). Πρὸς τὴν προαγωγείαν πάντως σχέσιν ἔχει καὶ ὁ παρὰ τῇ Αἰσχίνῃ νόμος τοῦ Σόλωνος «μὴ ἐξέστω τοῖς ὑπὲρ τὴν τῶν παίδων ἡλικίαν οὖσιν εἰσιέναι εἰς τὰ διδασκαλεῖα, τῶν παίδων ἔνδον ὄντων· ἐὰν δέ τις παρὰ ταῦτα εἰσίῃ, θανάτῳ ζημιούσθω» (7).

Παρὰ δὲ τοῖς Λοκροῖς καὶ ὁ νόμον νέον προτείνων ἐκινδύνευε νὰ θανατωθῇ· διότι ἐκεῖνοι, ὡς ἱστορεῖ ὁ Δημοσθένης, οὕτως ἐνόμιζον ὅτι ἔπρεπε νὰ σέβωνται τοὺς παλαιοὺς νόμους καὶ τὰ πάτρια νὰ περιστέλλωσιν, ὥστε, εἴ τις ἐβούλετο νόμον καινὸν νὰ προτείνῃ, ἐν

περὶ τῆς ὕβρεως) καὶ ***ὑβρίσαντας πρὸς δούλους ἐζημιώκασι θανάτῳ***. Ἀριστοτέλ. Ῥητορ. 1374 6 Σοφοκλῆς ὑπὲρ Εὐκτήμονος συνηγορῶν ἐπεὶ ἀπέσφαξεν ἑαυτὸν ὑβρισθείς, οὐ τιμήσειν ἔφη ἐλάττονος ἢ οὗ ὁ παθὼν ἑαυτῷ ἐτίμησεν (δηλ. θάνατον).

(1) Δημοσθ. Δ', 47 σ. 53· «ἀνδραποδιστὴς δ' ἦν οὐ μόνον ὅστις ἐλευθέρους πολίτας εἰς ξένους ἐπώλει, ἀλλὰ καὶ ὅστις δούλους ἀποσπῶν ἐκ τῶν δεσποτῶν αὐτῶν μετεπώλει».

(2) Δημοσθ. ΚΔ', 138 σ. 743 πρβλ. καὶ Ἀριστοτέλ. ἀποσπ. 378 σ. 1541α 1, εἴ τις μὴ ἐπιτήδειον νόμον γράψειε.

(3) Δημ. Ν', 49 σ. 1222, 2 πρβλ. καὶ Πλάτ. Νόμ. 955 Β φυγάδος δὲ ὑποδοχῆς θάνατος ἔστω ζημία.

(4) Λυσί. ΙΓ', 91.

(5) Δημοσθ. ΚΓ', 53 σ. 637 ἐάν τις ἀποκτείνῃ ἐπὶ δάμαρτι ἢ ἐπὶ μητρὶ ἢ ἐπ' ἀδελφῇ ἢ ἐπὶ θυγατρὶ ἢ ἐπὶ παλλακῇ, ἣν ἂν ἐπ' ἐλευθέροις παισὶν ἔχῃ, τούτων ἕνεκα μὴ φεύγειν κτείναντα (νόμος)· ἐν δὲ τῇ Τενέδῳ νόμος ἦν καὶ τὸν καταλαμβάνοντα ***μοιχοὺς ἀναιρεῖν πελέκει ἀμφοτέρους*** Ἀριστοτ. Ἀποσπ. 551 σ. 1569α 25.

(6) Αἰσχίν. κ. Τιμάρχ. 184.

(7) Αἰσχ. κ. Τιμάρχ. 12.

Ε.Υ.Δ της Σ.τ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

βρόχῳ τὸν τράχηλον ἔχων ἐνομοθέτει· καὶ εἰ μὲν ὁ νόμος καλὸς καὶ χρήσιμος ἐδόκει, ἔζη ὁ τιθεὶς αὐτὸν καὶ ἀπήρχετο σῶος· εἰ δὲ μή, ἀπέθνησκεν εὐθέως ἐπισπασθέντος τοῦ βρόχου· διὸ καὶ τοῖς πάλαι κειμένοις νόμοις ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ἐχρῶντο (1).

Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων Ἑλληνίδων πόλεων οὐδεμία ἐξήνεγκε πλείονας θανατικὰς ἀποφάσεις ἐπὶ πολιτικοῖς ἐγκλήμασιν ἢ αἱ Συράκουσαι (2), οὐδεμία δ' ἄλλη πολίτας καὶ ἄρχοντας ἐπὶ δωροδοκίᾳ ἐθανάτωσεν τόσους, ὅσους ἡ Σπάρτη (3).

Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Πλάτων ἐν τῇ ἰδανικῇ πως αὐτοῦ νομοθεσίᾳ προχειροτάτην ἔχει τὴν θανατικὴν ποινήν· ἐν ᾧ δὲ καταργεῖ τὴν *ἀτιμίαν* τοῦ πολίτου καὶ τὴν δήμευσιν τῆς οὐσίας αὐτοῦ, τὸν θάνατον ἐπιβάλλει συχνότερον καὶ αὐτῆς τῆς ἐν χρήσει Ἀττικῆς νομοθεσίας· μάλιστα δὲ ἐπὶ τῷ αὐτῷ ἁμαρτήματι τιμωρεῖ αὐστηρότερον τὸν πολίτην ἢ τὸν ξένον καὶ τὸν δοῦλον· οὕτω λ. χ. ὁ φιλόσοφος νομοθετεῖ «ὁ μὲν δοῦλος ἢ ξένος ὁ ἐπὶ ἱεροσυλίᾳ ληφθείς, καταστιχθεὶς ἐν τῷ προσώπῳ καὶ μαστιγωθείς, ἐκβληθήτω γυμνὸς ἔξω τῶν ὅρων τῆς χώρας· τάχα γὰρ ἂν δοὺς *ταύτην τὴν δίκην βελτίων ἂν γένοιτο σωφρονισθείς· τὸν πολίτην δ' ὅμως ἐπὶ τῷ αὐτῷ ἁμαρτήματι διὰ θανάτου κολάζει·* διότι κατὰ τὸν φιλόσοφον «*πολίτης ἄν τις τοιοῦτόν τι δρῶν ἀναφανῇ, ὡς ἀνίατον* ἤδη τοῦτον ὄντα ὁ δικαστὴς λογιζέσθω, ὅτι τοιαύτης παιδείας τυχὼν οὐκ ἀπέσχετο τῶν μεγίστων κακῶν· δίκη δὴ τούτῳ *θάνατος ἐλάχιστον τῶν κακῶν*· τοὺς δ' ἄλλους ὠφελήσει ἀκλεὴς καὶ ὑπὲρ τοὺς τῆς χώρας ὅρους ἀφανισθείς (4)»· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τῇ τῶν δημοσίων πραγμάτων κλοπῇ τὸν μὲν ξένον ἢ δοῦλον κλέπτοντάς τι τῶν δημοσίων ὡς ἰασίμως νοσοῦντας κολάζει μετρίως· τὸν δὲ ἀστὸν καὶ τεθραμμένον, ὡς δεῖ, ἂν πατρίδα συλῶν ἁλίσκηται, ἐάν τε ἐπ' αὐτοφώρῳ ἐάν τε μή, ὡς ἀνίατον ὄντα *θανάτῳ* ζημιοῖ (5).

Καὶ ἐπὶ ἑτέρῳ δὲ ἁμαρτήματι ὁ νομοθέτης φιλόσοφος αὐστηρότερον κολάζει τὸν πολίτην ἢ τὸν ξένον καὶ τὸν δοῦλον, ἤτοι ἐπὶ τῇ κακῇ συνδικίᾳ ἢ *κακοδικίᾳ*· ὁ Πλάτων δηλαδὴ τὴν δικηγορικὴν ἢ

(1) Δημ. ΚΔ', 139 σ. 744

(2) Πλούτ. β. Τιμολέοντ. 13,33. Δίων. 58. Ἠθικ. 523.

(3) Πλούτ. περὶ παίδ. ἀγωγ. 14 σ. 10 c· 6. Περικλ. κδ', Νικί· κη' καὶ Διόδωρ. XIII, 106, 9-10.

(4) Πλατ. Νόμ. 854 Δ - 855 Δ.

(5) Νόμ. 941 Δ.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

συνηγορικὴν τέχνην νομίζει περιττὴν ἢ μᾶλλον βλαβεράν· διὸ καὶ ἐπιθυμεῖ, ἵνα μὴ ὑπάρχῃ αὕτη ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ· ἂν δ' ὅμως ῥήτωρ τις μένῃ ἐν αὐτῇ καὶ πειρᾶται τὴν τῶν δικαίων δύναμιν ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν δικαστῶν νὰ διαστρέψῃ παρὰ καιρὸν **συνδικῶν** ἢ **πολυδικῶν**, γραφέσθω τοῦτον ὁ βουλόμενος **κακοδικίας** ἢ καὶ συνδικίας **κακῆς**· καὶ ἐὰν ὀφλὼν ἐλεγχθῇ τοῦτο ποιῶν **φιλονικίας ἕνεκεν**, ἀπόλλυσι τὸ δικαίωμα τοῦ λαχεῖν τινι δίκην ἢ καὶ συνδικῆσαι· ἐὰν δὲ **ἐκ φιλοχρηματίας ἐλεγχθῇ συνδικῶν**, ὁ μὲν *ξένος* ἐκβάλλεται ἐκ τῆς τοῦ φιλοσόφου χώρας καὶ ἐπανελθὼν *θανάτῳ ζημιοῦται*, ὁ δὲ ἀστὸς εὐθὺς **θανατοῦται** ὡς τιμῶν ἐκ παντὸς τρόπου τὴν φιλοχρημοσύνην· ἀλλὰ καὶ ἐὰν φιλονικίᾳ κριθῇ δὶς τὸ τοιοῦτο ποιεῖν, **τεθνάτω** λέγει ὁ Πλάτων (1).

Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν δικαστηρίῳ ψευδομαρτυρεῖν αὐστηρότερον τῆς Ἀττικῆς νομοθεσίας τιμωρεῖ ὁ φιλόσοφος· «ἐάν τις τρὶς ψευδομαρτυρῶν ἁλῷ, λέγει ὁ νομοθέτης, μηκέτι τούτῳ μαρτυρεῖν ἐξέστω· ἐὰν δὲ τολμήσῃ μαρτυρεῖν καὶ ἐλεγχθῇ, **θανάτῳ ζημιούσθω** (2)».

Ἐκ τῶν Νόμων τοῦ Πλάτωνος δύναταί τις νὰ συμπληρώσῃ καὶ ἄλλα τινὰ κενὰ τῆς Ἀττικῆς ποινικῆς νομοθεσίας· διότι περί τινων ἁμαρτημάτων ἀγνοοῦμεν, τίνα ποινὴν ἐπέβαλλεν ὁ Ἀττικὸς νόμος, ὁ δὲ τοῦ φιλοσόφου ἐπιτάσσει τὴν θανατικήν· οἷον ὡς πρὸς τὴν σχέσιν τοῦ πολίτου πρὸς τοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους τῆς πατρίδος ὁ Πλάτων νομοθετεῖ·

«τὸν αὐτὸν φίλον τε καὶ ἐχθρὸν νομιζέτω πᾶς τις τῇ πόλει· ἐὰν »δέ τις ἰδίᾳ ποιῆται πρός τινας εἰρήνην ἢ πόλεμον ἄνευ τοῦ κοινοῦ, »θάνατος ἔστω καὶ τούτῳ ζημία (3)».

Ἔτι δὲ ὁ φιλόσοφος καὶ περὶ τοῦ σεβασμοῦ, ὃν ὁ πολίτης πρὸς τὰς δικαστικὰς ἀρχὰς καὶ τὰς τούτων ἀποφάσεις ὀφείλει νὰ ἔχῃ, νομοθετεῖ τάδε·

»ἐάν τις ἀφαιρῆται τὴν ἀρχὴν τὴν καταδικάσασαν καταδικασθεὶς »καὶ ὄφλῃ τὴν τοιαύτην δίκην, ὡς ὅλην τὴν πόλιν καὶ νόμους δια»φθείρων, θανάτῳ ζημιούσθω (4)».

(1) Νόμ. 938 C. Τὸ δὲ παρὰ Δημοσθ. ΜϚ'. 25 σελ. 1137,5 «ἐάν τις συνήγορος ὢν λαμβάνῃ χρήματα ἐπὶ ταῖς δίκαις ταῖς ἰδίαις ἢ δημοσίαις, τούτων εἶναι τὰς γραφὰς πρὸς τοὺς θεσμοθέτας» εἶνε τὸ **καθυφιέναι** τὸν ἀγῶνα, **καθύφεσις**, praevaricatio.

(2) Νόμ. 937 C.

(3) Πλάτ. Νόμ. 955 B.

(4) Πλάτ. Νόμ. 958 C.

Ε.Υ.Δ της Κ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006